

ชา สวน และ เข็น¹

ชา คนมากมายพูดถึงพลังจากพิธีการชงชาในแง่ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่มีความเป็นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 แต่ไม่ถูกต้องตามจริงสักอย่าง สิ่งที่น่าประหลาดคือสุนทรียภาพอันเข้มข้นและมีแรงเหนี่ยวรั้งกลายเป็นความชื่นชอบและรสนิยมของชาติหนึ่ง ซึ่งคนทั้งชาติไม่มีวันจะเข้าใจในความงามละเอียดเช่นนั้นได้ทั้งหมด เพราะอย่างน้อยในฐานะที่เป็นชาตีย่อมจะต้องมีคนหยาบคายแข็งกระด้างรวมอยู่ แต่ปรากฏว่าพวกเขาก็ยังมีส่วนร่วมในนั้นด้วย

ชนชาติหนึ่งอาจโน้มเอียงไปในสิ่งเดียวกันได้ แต่ที่อันตรายคือคนนอกชั้น

งานแปลนี้เพื่อเป็นที่ระลึกสำหรับผู้มีพระคุณ ซึ่งทำให้ผู้เขียนมีโอกาสได้รู้จักประเทศญี่ปุ่น ดินแดนแห่งผีซินโด พุทธ-มหายาน ชาวนาน้อย ชามูไรทรวง ขุนนางองอาจ จักรพรรดิวงศ์อาทิตย์ สิ่งและคนที่ช่วยโอบอุ้มจรรโลงลัทธิเซ็น สร้างลัทธิเซ็นในความงดงามแห่งธรรมชาติ ในความละเอียดละไมแห่งศิลปะ อีกทั้งในความละเอียดอ่อนสมดุลแห่งจิตใจและปัญญา ซึ่งในความทั้งหมดนี้ได้รวมอาจเรียกว่าสุนทรียภาพวันดร

แต่รองศาสตราจารย์อนุวิทย์ เจริญศุกกุล ผู้มาถึงวาระครบเกษียณในเดือนกันยายนปีนี้ ขอโอกาสอันเป็นเอกลักษณ์สมบูรณ์ กล่าวขอคำอำนวยพรอันประเสริฐทุกทางจากสิ่งอันทรงคุณค่าการทุกอย่าง และหม่อมให้พรนี้จงอยู่กับอาจารย์ตลอดไป

แลงดอน วอร์เนอร์ เขียน

พรเพ็ญ อันตระกูล* แปล

*ผู้แปลเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹แปลจาก "Tea, Gardens, and Zen" บทที่ 9 ในหนังสือ *The Enduring Art of Japan* เขียนโดย Langdon Warner (Cambridge: Harvard University Press, 1952): pp. 91-107.

วารสารอักษรศาสตร์

ชอบเห็นเป็นเสน่ห์. โดยสร้างความสัมพันธ์ที่มีความเข้าใจและความรู้เพียงเล็กน้อย แม้จะต้องระวังเช่นนั้น เราต้องยอมรับว่าพวกช่างญี่ปุ่นหลายชั่วคนมาแล้ว แน่่อนพวกเขาเป็นผู้ทำการผลิตสถาปัตยกรรม เครื่องปั้นดินเผา สิ่งถักทอ และบรรดาเครื่องเรือนเครื่องประดับ อันจำเป็นทั้งสิ้นต่อการดำรงชีวิต ในลักษณะที่เข้ากับความสะดวกสบาย หรือรสนิยมสงบเสงี่ยมนิ่งเฉยของผู้ปฏิบัติ ลัทธิเซ็นและพิธีชงชา การนี้จะต้องแสดงอะไรมากกว่าเรื่องธรรมดา ที่พวกช่างเพียงแค่ใช้ความสามารถโดยไม่ได้พินิจพิจารณาถึงการให้ความพึงพอใจแก่นักปรัชญา หรือไม่รู้ไม่เข้าใจพวกปราชญ์ผู้ใช้ของเหล่านั้นเลย ผมเพิ่งจะไปนั่งที่ทางเข้าหน้าร้านของช่างธรรมดา ๆ คนหนึ่ง และก็ได้รับชาที่เขาสงในถ้วยชาจีนอิซิงไม่เคลือบสี ผมไม่รู้สึกอะไรเลย จนกระทั่งเมื่อผมกำลังจะลุกไป จึงตระหนักว่าผมได้เข้าร่วมพิธีชงชาอย่างแท้จริงแล้ว แต่ในลัทธิเซ็นและพิธีชงชาจริง ๆ มีรายละเอียดมากกว่านี้ ซึ่งต้องจิบชาหลายจิบ ต้องพูดคุยถึงถ้วยชาอายุและแหล่งผลิตของมัน เรื่อยไปจนถึงภาคเครื่องเงินเนะโกะโระ ซึ่งใช้กันมานานหลายชั่วคนจนสลือกออก เราก็คได้เคยเข้าพิธีเซ็นและการชงชาอันเคร่งขรึมสุภาพดั่งนี้มาแล้ว

รูปที่ 1 พิธีชา: คนญี่ปุ่นมักจะคุ้นเคยกับพิธีชาในบางแง่มุมเสมอ พิธีชาคือพิธีกรรมที่เป็นทางการซึ่งขาดไม่ได้ เป็นประเพณีที่ทำให้เกิดศิลปะและอุตสาหกรรมอีกหลายอย่าง (ภาพจาก Takakuwa, Gisei & Kishi, Tetsue. *Through Kyoto Eyes*. Mitsumura Suiko Shoin Co., Ltd., 1964.)

ชาวตะวันตกพบว่าหนังสือที่จะให้ความเข้าใจเรื่องนี้ที่สุดคือ *Book of Tea* เขียนโดย Okakura ในนั้น ซึ่งเป็นร้อยแก้วภาษาอังกฤษอันประณีต ได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็จิตใจและการเคร่งครัดในความเรียบสงบ ซึ่งนำมาโดยการปฏิบัติในศิลปะบริการน้ำชา (ก็เพราะมันเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง) ผมไม่รู้จักพูดถึงบรรยากาศของอารมณ์และสถานการณ์ของพิธีชงชาอย่างไรดี เพราะเราต่างก็สัมผัสบรรยากาศอย่างนั้นมาแล้ว ถึงแม้ว่าพวกเราทางตะวันตกจะไม่ค่อยปฏิบัติกันโดยจริงจัง และในสถานการณ์เช่นนั้นก็ยากที่จะกระตุ้นพวกเราให้รู้สึกได้เหมือนกับคนญี่ปุ่น

ลองนึกดู คนญี่ปุ่นรวบรวมเพื่อน 4-5 คน แก่ ๆ ด้วยกัน ต้มด้าอยู่ในจิตวิญญาณของปรัชญาเซ็นแห่งพุทธ ในห้องอันว่างเปล่า นอกจากสิ่งที่ใช้ในการดื่มชา ที่ตั้งเตาไฟถ่านวางบนพื้น กาเหล็กต้มน้ำใบใหญ่ แปรรูปปากนกกระเรียน รูปภาพเตี้ยแหวในชอกกำแพง ข้างใต้วางดอกไม้ประดับ

สิ่งที่ซ่อนอยู่ในรูปลักษณะที่ธรรมดาสามัญไม่ใช่เรื่องอันเป็นวิจิตรญาณแบบตะวันออก แต่เป็นสิ่งที่ธรรมดาของความเป็นมนุษย์ พวกเราทุกคนสามารถเข้าใจได้ในโลกอันนั้น ถ้าไม่พูดถึงจุดกำเนิดและความเป็นมาของพิธีกรรมแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ประกอบด้วยการพบปะของคนซึ่งคัดเลือกมาด้วยจิตใจ มีสิ่งอันจะต้องพูดคุยกันมาก ไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่ธรรมเนียมแห่งชาติได้มีอิทธิพลทำให้พวกเขาสนใจในคลังศิลปะของกันและกัน และการพูดคุยถึงสิ่งเหล่านี้ก็ได้เป็นข้อกำหนดชี้ช่องของการสนทนา โดยปัจจุบันมารวมเข้ากับชา แต่ผมได้ยินมาว่าการพูดคุยกลับไปมาระหว่างเรื่องพื้นบ้านของท้องถิ่นกับโบราณคดีของเพื่อนบ้าน จนถึงเรื่องนามธรรมทางปรัชญา และถึงเรื่องข้อถกเถียงในประวัติศาสตร์ ถ้าหากต้องการให้เป็นอย่างนั้น ก็จะมีอยู่โดยต่อเนื่องกันไปตลอดในกำหนดการทางพิธีกรรมระหว่างการดื่มชา

สิ่งจำเป็นต่อพัฒนาการของพิธีชงชามีอยู่อย่าง เป็นสากล ซึ่งคือความสุภาพกับเวลาว่ารวมถึงสิ่งที่ในญี่ปุ่นมีการทำให้เกิดความเพลิดเพลินที่จริงจังได้สำหรับพวกสมองยอดเยี่ยม คือนักปรัชญาได้พัฒนาความสำคัญทุกอย่างในการใช้ข้าวของที่ธรรมดา หรือแม้แต่ที่ไม่ดี และโดยเฉพาะมีความรักต่อสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับคนรุ่นอดีต ใครคงเริ่มเข้าใจแล้วว่า พวกปราชญ์แห่งชาติจะ

เลือกอะไรสำหรับสวนและเครื่องมือเครื่องใช้ของเขา

ทับขาของเขาเป็นกระท่อมหลังคาจาก ซึ่งแสดงถึงความจนที่มีความบริสุทธิ์ สภาพแวดล้อมของกระท่อมเขาอาจจะไม่มีไม้ต้นสนตัดเป็นแนวสายน้ำที่มาจากห้วยเขาให้น้ำสำหรับขงเขาอยู่ใกล้ ๆ หรือมีสวนไม้พุ่มและสลัดต้นสนโบราณ ประดูทางเข้าด่าระดับสายตา ด้านหน้าซึ่งแขกที่มาจะถอดรองเท้าก่อนเข้าไปข้างใน มีม้าสำหรับนั่ง รอจนถึง 4 หรือ 5 คน พอครบคน ก็จะมีสัญญาณบอกออกมาว่าเจ้าของบ้านพร้อมแล้ว

จุดนี้เองจะเห็นการต้อนรับดูแลแขกอย่างดี จากม้านั่ง บางทีคลุมด้วยหลังคาจาก มีทางเดินซึ่งนำไปสู่แอ่งน้ำหินที่อยู่ใกล้ ๆ กับทางเข้าทับขา เส้นทางเดินนี้จะยาวหรือสั้น คือสวนของนักปราชญ์แห่งชา ศิลปะพันประการที่อยู่ในส่วนปรากฏให้เห็นเป็นทางป่า หรือภูเขา หรือวัดที่อยู่ใกล้ ๆ มันเป็นความสำเร็จอย่างยิ่ง พอได้เดินผ่านไปสัก 2-3 หลา ใครก็เชื่อมั่นว่าที่นี่ ซึ่งน่าจะเป็นการบังเอิญ คือที่อยู่ของสุภาพบุรุษผู้เกษียณแล้ว มีชีวิตอยู่ห่างไกลและเพียงพอสำหรับเขา ใครก็เห็นได้เลยว่าที่นี่มีการต้อนรับ และการพูดคุยที่ดีจากพวกบุรุษชรา ผู้ซึ่งมีภูมิปัญญาอันเกิดจากการอยู่คนเดียวเป็นส่วนใหญ่ คนแบบนี้บางทีเคยเป็นถึงรัฐมนตรีของรัฐ เพื่อหน้าที่สูงส่ง บางทีเป็นชายชนบทธรรมดา ยากจนแต่มีความพอใจ ใครก็คอยคุยกับเขาและจับข้อไม่ไผ่เก่า ๆ ซึ่งเขาเหลาไว้ตัดขาของเขาหลายปีแล้ว ที่นี้ที่ซึ่งวิเศษกว่าที่ไหน ๆ ทั้งหมด สามารถตั้งคำถามอันน่าเวียนหัวถกเถียงกันเรื่องเตาเครื่องปั้นดินเผาโบราณว่าเคยมีเป็นสิ่งภาคภูมิของหมู่บ้านหุบเขาแห่งนี้ แน่นนอนทีเดียวว่าหลายชิ้นเป็นสมบัติมรดกตกทอดในครอบครัวของชายสามัญนี้ และเขามีสิทธิ์เป็นผู้สืบต่อสกุลช่างหลายชั่วคน

ทางที่นำไปสู่ประตูทับขานั้น แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่สวนหนึ่งจะทำอะไรได้บ้าง และคุณก็จะเรียกให้มันเปลี่ยนได้โดยไม่จำกัด และแต่งสวนของคุณให้เหมาะกับรสนิยมอย่างใดก็ได้ จากแบบใจ ๆ อย่างชาวบ้าน จนถึงแบบอุดมวิชาการ ไม่มีเรื่องลึกลับในการที่นักปราชญ์แห่งชาได้สร้างคุณูปการที่มีคุณค่าต่อสวนของประเทศญี่ปุ่น โดยความเป็นเซ็นแห่งพุทธในความคิดของพวกเขา

รูปที่ 2 การจัดดอกไม้: เริ่มจากการกระทำเพื่อเป็นเครื่องสักการะพระพุทธรเจ้า ปัจจุบันเป็นหนึ่งในสองอย่างสำคัญของศิลปะการแสดงในชีวิตของคนญี่ปุ่น อีกอย่างในสองอย่างก็คือพิธีชา ศิลปะการจัดดอกไม้ทุกวันนี้แตกแขนงออกไปในทุกรูปแบบความคิด แม้แต่ในกลุ่มของพวกยุคนุกเบิกทางศิลปะด้านสุนทรียศาสตร์ ก็มีการพัฒนาไปมากเช่นกัน (ภาพจาก Takakuwa, Gisei & Kishi, Tetsue. *Through Kyoto Eyes*. Mitsumura Suiko Shoin Co., Ltd., 1964.)

อาจดูเป็นการไม่กรุณาและไม่ค่อยจะจำเป็นเกี่ยวข้องกับนักที่จะเพิ่มเติมว่า การให้บริการชาเหมือนศิลปะอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งได้ถูกแช่แข็งในมือของคนที่มีความคิดน้อย และในความถูกต้องแต่ขาดหลักชั้นดีธรรม 3-4 ชั่วโมงจะเหมือนกับชั่วชีวิตถ้าต้องนั่งคุกเข่าในความน่ากลัวเจียนนั้น โดยไม่ทำตามท่าทางของพิธีกรรมอย่างหนึ่งในร้อยละ คือการจับถือถ้วยชา หรือการพรรณนาถึงโอชา หรือถ้าให้เหมาะสมก็ต้องไม่ลืมกล่าวคำชมต่อเจ้าของบ้านในการจัดดอกไม้ของเขา แต่นั่นก็คือความเหมาะสมที่เด็กผู้หญิงมักจะถูกลี้นวดขึ้นมาในขบวนการเรียนรู้ อย่างที่พวกสมัยวิคตอเรียเรียกกันว่า Deportment (สมบัติผู้ดี-ผู้แปล) แม้แต่ศัพท์แสงสำนวนความ หรือลำดับขั้นตอนการใช้คำพูดตามเหตุการณ์ ก็ถูกกำหนดขึ้นโดยครูผู้สอนทางนี้ ที่บ้านของผู้เชี่ยวชาญ คนมักหวังหาแขกที่มาผู้ซึ่งจะรักษาความเจียบสงบให้อยู่ภายในขอบเขตของเรื่องอันเหมาะสมโดยไม่ต้องมีการกำหนดขึ้น สร้างบรรยากาศการสนทนา

ของมนุษย์โดยไม่มีการบังคับ ยกเว้นแต่ที่จะต้องมีความไวต่อการคำนึงถึงผู้อื่น

มีหลายสมัยในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นที่ลัทธิชากลายเป็นความนิยมกันอย่างบ้าคลั่ง ซึ่งตรงข้ามโดยสิ้นเชิงกับอารมณ์แห่งชาติ คนกระตือรือร้นมักจะสนใจที่จะซื้อชื่อเสียงเอามาเป็นวัฒนธรรม ประมูลค่าให้กันและกันอย่างสูงกับถ้วยโอฮา ไม่สามารถที่จะจินตนาการหวั่นไหวของเหล่านั้น พวกเขายจ่ายเงินซื้อของอย่างบ้าคลั่ง ถ้าสัมพันธ์กับนักปราชญ์ชาที่มีชื่อเสียง เหมือนเป็นความบ้าเห่อ ซึ่งพวกชาวตะวันตกรู้จักดี ตรงกับที่คนขายหนังสือของเราล่อพวกนักสะสมหนังสือโดยวิธีการอ้างถึงเรื่องคุณค่าราคา

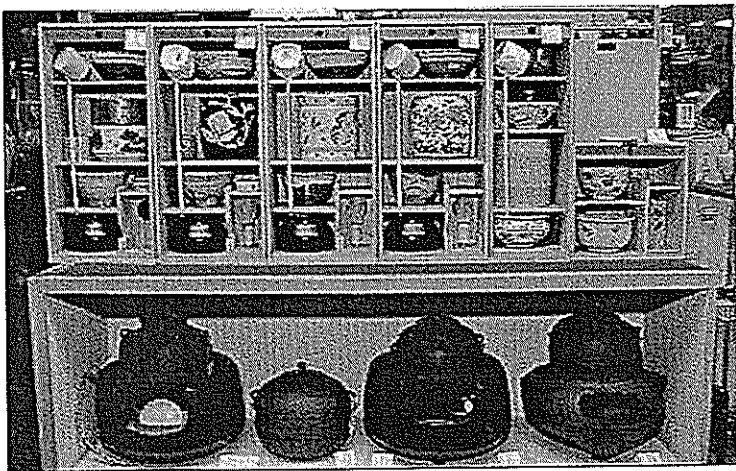
มีถ้วยโอใส่ข้าวเป็นของชานาเกาหลี่ที่น่าชื่นชมซึ่งเรียกว่าอิโดะ มีกระเป๋าดำไหมทอดดอกครึ่งโหล ชุดกิโมโนสำหรับฤดูต่าง ๆ และใส่อยู่ในกล่อง 5 ใบ แต่ละใบจะเขียนชื่อของพวกที่เป็นเจ้าของเดิมเอาไว้ ถ้วยโอ้นั้นแม่ทัพผู้หนึ่งเอากลับมาจากสงครามเกาหลี่นาโดยไทโก² ในศตวรรษที่ 17 ได้ตกไปอยู่ในมือที่ช่างสังเกตของปรมาจารย์ชาผู้ทรงคุณวุฒิ โทกุนเคยใช้ถ้วยโอ้นี้มากกว่าหนึ่งครั้ง ในที่สุดเมื่อ 20 ปีที่แล้วถูกขายไปในราคา 189,000 เยน ซึ่งในตอนนั้น (ราว ค.ศ. 1932 - ผู้แปล) มีค่าเท่ากับ 98,500 อเมริกันดอลลาร์ทอง

มีการขายแบบเดียวกันนี้ คือโอชาดินเผาขนาด 3 นิ้ว ผิวนอกเรียบ ไม่มีการตกแต่งใด ๆ เช่นเดียวกับถ้วยอิโดะ นั้นขายในราคาเท่ากับ 64,500 อเมริกันดอลลาร์ทอง และซ่อนคนหาทำจากเศษไม้ไผ่ชิ้นเล็ก ๆ ก็เอามาประมูลขายกันอย่างเอาเป็นเอาตายในราคาถึง 15,000 ดอลลาร์ทอง ไม่มีชิ้นใดในบรรดาของเหล่านี้ที่จะมีค่าอย่างต่ำที่สุดเกินกว่าถ้วยชา โอชา และซ่อนชาของร้าน *หัวและลิบเซนต์* ถ้าไม่มีข้อมูลปรากฏใน *Burke's Peerage* เกี่ยวกับของนั้นแล้ว ก็จะไม่สามารถเรียกเอาราคามากไปกว่า 1 หรือ 2 ดอลลาร์ได้เลย

ในขณะที่เรื่องมหายอดถ้วยชาทั้งหลายกำลังอยู่ในหัวของเรา เป็นการ

²ไทโก หมายถึง Toyotomi Hideyoshi (1537-1598) ขุนนางผู้เรืองอำนาจ และสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับเมืองโอซากา ในสมัยของเขาญี่ปุ่นยกทัพไปตีเกาหลี 2 ครั้ง คือ ในปี 1592 และ 1597 - ผู้แปล

คุณค่าที่จะศึกษาสักช่วงหนึ่งเพื่อค้นพบว่าทุกสิ่งที่มีการเลือกสรรจริง ๆ จัด
 แต่งให้พร้อมได้ด้วยการสร้างความเกี่ยวพันและความหัวสูงเลอเลิศ สามารถ
 ทำให้เกิดคุณค่าราคาขึ้นมาได้ แต่สิ่งสำคัญที่สุดก็คือข้อเท็จจริงว่า สิ่งที่มีมนุษย์
 ทำขึ้นจนสามารถครองความงามที่ไม่มีอะไรจะเปรียบเทียบกับมัน เหมือนกับ
 ของที่มีความใกล้เคียงกับสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ไฟมีวิถีคาดเดาไม่ได้ กับดิน และ
 ความต้านทาน ไม่มีสี ไม่มีเคลือบ และไม่มีใครแต่งแต้มอะไรมัน ผลในกรณีนี้
 เกิดขึ้นเหมือนกับสิ่งสวยงามเช่นก้อนหินมีลายในตัวที่คนเก็บมาจากชายทะเล
 นำมาวางบนโต๊ะเขียนหนังสือ มีความหลากหลายไม่สิ้นสุด โอชาถูกใช้และเช็ด
 ล้างอย่างระมัดระวัง ทั้งคราบของน้ำชาจับอยู่ในถ้วยอย่างแยกออกไม่ได้
 ราวกับคราบของน้ำทะเลในหิน นอกจากสิ่งที่สายตาเห็นแล้ว ถ้าคนยอมรับ
 อรรถประโยชน์ที่ปฏิเสธไม่ได้ ก็ไม่มีอะไรเหลือจะให้ต้องพูดถึงราคาของมันใน
 ศตวรรษที่ 20 เว้นแต่การสร้างเหตุผลของมนุษย์ ซึ่งเอาไปผูกพันกับข้ออัน
 รุ่งเรืองต่าง ๆ เช่นชุดฟันปลอมมาข้างที่ถูกทำขึ้นมาให้กับ George Washing-
 ton โดย Paul Revere ก็เหมือนกัน คนอเมริกันเอาชื่อไปผูกไว้ แต่อาจจะขาด
 สิ่งอื่นอีกมากที่มีคุณสมบัติแห่งการนำมาซึ่งความรัก ใครเล่านอกจากคนขาย

รูปที่ 3 ถ้วยโอชา: ถ้วยโอชาและกาเหล็กต้มน้ำชา จัดเรียงชั้นในห้าง
 สรรพสินค้าใหญ่ ๆ ทุกแห่ง

สามารถเดาได้ว่า คนรักชาติที่ซื้อของนี้ไปต้องจ่ายเงินในราคาขนาดไหน

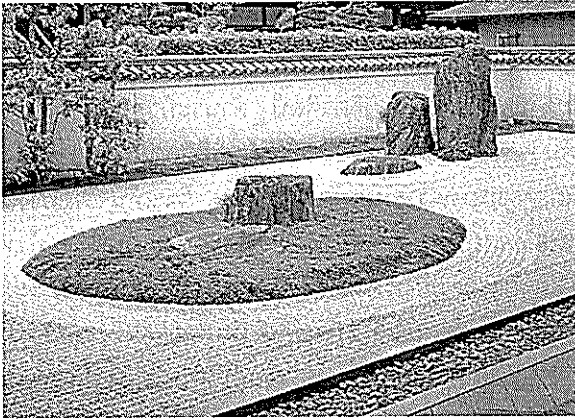
ในบรรดาเรื่องเล่ามากมายเป็นร้อย ว่าด้วยความละเอียดอ่อนและความพิถีพิถะระหิในการอบรมชา มีเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับ Sen Rikyu³ นักปราชญ์ชา เรืองนาม สิบกันมาถึง 17 ชั่วคน เขาไปกับลูกชายของเขาเพื่อเยี่ยมผู้ฝึก ปฏิบัติชาและตรวจดูสวนของผู้นั้น ลูกชายเขาชื่นชมประตูไม้ที่มีหม้อมอส ขึ้นทั้งบาน ประตูเปิดไปสู่ทางเดินเข้ากระท่อมชา แต่ผู้เป็นพ่อกล่าวว่า “ฉันไม่ เห็นด้วย ประตูนั้นคงจะเอามาจากวัดบนเขาที่อยู่ห่างออกไป ซึ่งมีค่าใช้จ่าย อย่างเห็นได้ชัด ประตูไม้หยาบ ๆ ห้าโดยชาวนาน่าจะทำให้สถานที่นี้ดูเจียม และว่างว่าง โดยมันจะไม่ทำให้เราเกิดความคิดที่รู้สึกลำบากและนึกถึงค่า ใช้จ่าย ฉันสงสัยว่าเราจะหาพิธีชาที่น่าสนใจและเต็มไปด้วยอารมณ์ได้จากที่นี่ หรือเปล่า”

ดังนั้น ทั้งที่บางครั้งมีการทำผิดไปจากหลักการ โดยรวมแล้ว สิ่งอัน ล้ำค่าจริง ๆ เกี่ยวกับพิธีกรรมชาและการปฏิบัติชาก็คือ ไม่มีธรรมเนียมอะไร อีกในญี่ปุ่นที่สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างสมบูรณ์ถึงด้านที่มีความอ่อนไหวของ ธรรมชาติญี่ปุ่น และไม่มีพลังใดนอกจากเซ็นแห่งพุทธศาสนา ซึ่งใกล้เคียงไม่ ยิ่งหย่อนกว่ากัน มีอิทธิพลต่อการบ่มเพาะความเรียบง่าย ความสมบูรณ์แบบ และความอดกลั้น ซึ่งโดยสรุปก็คือ รสนิยมในการรู้จักเลือกสรร

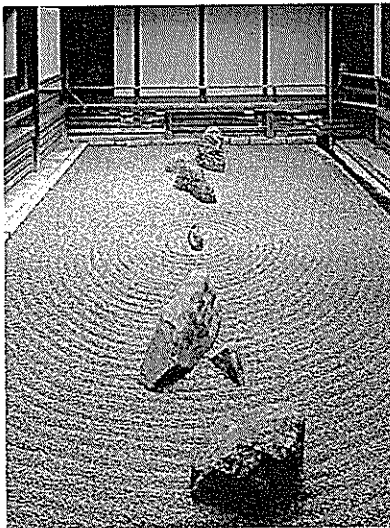
สวน

สิ่งพื้นฐานเกี่ยวกับสวนญี่ปุ่น และสิ่งที่ทำให้มันแตกต่างจากสวนอื่นใน โลกอารยธรรม คือสิ่งที่ชาวตะวันตกมักมองไม่เห็น ข้อเท็จจริงก็คือว่าศิลปะ

³Sen no Rikyu (1522–1591) ปรมจารย์ชาในสมัย Azuchi-Momoyama (1568–1600) เขาเป็นผู้ตั้งสำนักเซ็นแห่งพิริชิชาเซ็น เนื่องจากบรรพบุรุษเขาล้วนเป็นปราชญ์ชาและเป็นศิลปินเซ็น ในสำนักโชกุน เขากำหนดหลักการเรียบพิธีการชา รวมทั้งส่วนประกอบต่าง ๆ ตั้งแต่การจัดดอกไม้ ในภาชนะไม้ไผ่ ด้วยชาสีตำผิวหยาบ หรือที่เรียกว่า raku ware และกาเหล็กคัมมน้ำ Amida no kama เป็นต้น เขานับหลักความธรรมดาและความเรียบง่ายในการเลือกใช้ข้าวของทุกอย่าง ในบ้านปลาย ชีวิตถูก Toyotomi บังคับให้กินยาพิษตาย ทั้งนี้เพราะเกิดมีเรื่องขัดใจกัน - ผู้แปล

รูปที่ 4 สวนหิน เกะเต๋าและเกาะนกกระยาง: สวนหินที่วัด Ryogen สมัย Showa ชื่อวัดตั้งขึ้นตามชื่อของผู้ก่อตั้งวัด ตัวสวนเรียกว่า Isshidan ศูนย์กลางของสวนคือ เกะเต๋า และก้อนหินที่อยู่ถัดไปคือเกาะนกกระยาง ส่วนหินตั้งสูงเบื้องหลังนั้นคือขุนเขา Horai มาจากตำนานพระจีนผู้เป็นอมตะซึ่งอาศัยอยู่บนเขานี้ (ภาพจาก Wright, Tom & Katsuhiko, Mitsumura. *Zen Gardens*. Mitsumura Suiko Shoin Co., Ltd., 1990.)

รูปที่ 5 สวนหินเจ็ดก้อน: สวนปิด Tokai-an หรือ Tokai-an nakaniva อยู่ในสมัย Edo สาระคือการแสดงออกถึงความไม่จำกัดในที่จำกัด โดยใช้หินเจ็ดก้อนวางบนลานหินซึ่งจำลองเป็นห้วงมหาสมุทรในพุทธศาสนา มีการใช้เลข 7 เป็นสัญลักษณ์หลายอย่าง แต่ที่สำคัญอันหนึ่งคือการใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตากรุณาของพระพุทธเจ้า (ภาพจาก Wright, Tom & Katsuhiko, Mitsumura *Zen Gardens*. Mitsumura Suiko Shoin Co., Ltd., 1990.)

สวนซึ่งปฏิบัติกันอย่างชัดเจนในประเทศจีนและญี่ปุ่นเพื่อแสดงออกถึงสัจธรรมสูงสุดทางศาสนาและปรัชญานั้น เหมือนกันแน่นอนกับอารยธรรมอื่นที่อาศัยการใช้ศิลปะด้านวรรณคดีและจิตรศิลป์ ด้านระบำดนตรีพิธีกรรม คนญี่ปุ่นบอกเราว่าคนจีนพัฒนาศิลปะสวนโดยให้เป็นวิธีติดต่อกับความจริงทางปรัชญาขั้นสูง และถ้าดูจากภาพวาดในสมัยราชวงศ์ซ่ง ก็เห็นจริงอย่างนั้น แต่ไม่ว่าสิ่งที่พวกจีนสมัยซ่งในอดีตได้ทำไปแล้ว นำมาซึ่งความรุ่งโรจน์แห่งแบบฉบับอันน่าชื่นชมและการยกย่องหวนหาอดีตนั้นโดยชาวญี่ปุ่นก็ตาม ผมเดาว่าพวกออกแบบสวนตามอย่างแบบฉบับจีนคงจะมีการเอาจริงทางปรัชญาน้อยกว่าที่เคยเป็นมา อย่างไรก็ดี มีภาพวาดของจีนที่หลงเหลืออยู่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 ถึงศตวรรษที่ 17 แน่หนคืออุทยานรส เป็นประจักษ์พยานของสำนักสวนแห่งความงามและความอ่อนละเอียดยิ่งยวด แท้จริงแล้ว สำหรับการวางแผนผังเมืองที่สาธารณะ และพระราชวังอันวิเศษ ไม่มีใครอยู่เหนือคนจีนได้เลย

ชาวตะวันตกมักจะถูกดึงดูดเข้าหาศิลปะการจัดสวนในญี่ปุ่น ไม่เพียงเพราะมีความสำเร็จในความงามอย่างเห็นได้ชัด แต่ยังมิอะไรอีกที่ซ่อนอยู่อย่างคลุมเครือ ส่งสัญญาณเนื้อหาทางปรัชญาในศิลปะนั้นมายังเขา ความที่ขาดหลักวิชาด้านนี้อย่างลึกซึ้ง และดังนั้นพวกเราจึงอยู่ในอันตรายโดยปล่อยตัวตามอารมณ์เคลื่อนไหว คนญี่ปุ่นบางคนก็รู้สึกสำนึกบาปในทำนองเดียวกันนี้ แต่มักไม่ใช่คนจัดสวน กลับเป็นนักเขียนเรื่องสวน

เนื้อหาทางสัญลักษณ์และปรัชญาในศิลปะของช่างสวน ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม เป็นสิ่งเดียวกันกับรูปแบบที่สำคัญอย่างอื่น ๆ ในการแสดงออก มันไม่ใช่มูลเหตุของการทำสวน และก็ไม่ใช่จุดประสงค์ อย่างไรก็ดี ปรัชญาอาจจะเป็นสิ่งมาเบื้องแรกก่อนการจัด การเลือก และการขจัด ซึ่งเป็นศิลปะในตัวเอง และก่อนการทำสวน ซึ่งเหมือนเป็นงานผสมสีของช่างวาด คนจะถูกชักจูงให้สร้างทฤษฎี แต่ทว่า ปรัชญาเกี่ยวกับสวนจะยังไม่ยอมเปิดรับอะไรนอกเสียจากเมื่อคนต้องถึงเหตุเปิดมันออกมา เอาแรงปลุกหิน สยายรากของต้นไม้อ่อนในดินบดละเอียด และนำพาลำน้ำอันอ่อนไหวลงในสายธารได้พอดี เช่นเดียวกันก็อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีใครควรจะร้องขอความช่วยเหลือจากการวาดรูปศาสนาเพื่อการบูชา จนกว่าเขาได้ลงสีพื้น และตัวเขาละเลงมันเองบน

ผืนผ้าใบ

ในสิ่งนี้ ในฐานะที่เป็นชาวตะวันตก ควรแก่การพิจารณาต่อสิ่งที่ป็นสัญลักษณ์ทางจิตใจอันแสดงออกในสวนโดยการกำหนดของนักปรัชญาเซ็นและกลั่นกรองลงมาจากพวกเขาถึงสวนซึ่งทำเพื่อและทำโดยคนธรรมดา

จิตใจของคนญี่ปุ่นสอดใส่ด้วยครึ่งหนึ่งของความทรงจำเกี่ยวกับบทกวีและภาพเขียนซึ่งปลูกขึ้นมาโดยสิ่งแวดล้อมในสวน เห็นได้จากอิทธิพลความสัมพันธ์ หยาง-หยิน (ชาย-หญิง, สว่าง-มืด, แข็ง-อ่อน) หลักการของปรัชญาก่อนลัทธิขงจื้อ และสัจธรรมอันลึกซึ้งหลายอย่าง เกี่ยวข้องแม้แต่กับความเป็นพระเจ้า อาจเป็นผลของความคิดที่ปลูกขึ้นโดยตรงในสวน หรืออีกทีหนึ่ง ถ้าใช่โดยความเหมือนที่ไม่ห่างไกลกันนัก กลุ่มหินกลุ่มหนึ่งอาจดูได้เป็นมังกรและลูกของมันเล่นกับสายน้ำตก จากความรู้เกี่ยวกับเรื่องมังกร คนจะไปสู่ความคิดที่มีประโยชน์ว่าด้วยพลังแห่งธรรมชาติ ดีหรือร้าย และว่าด้วยต้นกำเนิดของสรรพสิ่งในหมอกและน้ำ

บางสวนถูกกำหนดขึ้นโดยเบื้องต้นเพื่อเรียกเอาความคิดเช่นนั้น และที่สำคัญจะต้องบันทึกเป็นข้อเท็จจริงว่า สวนเหล่านั้นในอดีตและปัจจุบันประสบความสำเร็จ ยิ่งกว่านี้สวนเหล่านั้นไม่ได้เป็นเอกสารท้าทาย แต่เป็นสิ่งที่ใส่อิทธิพลอันสำคัญให้กับศิลปะสวนในดินแดนตะวันออก

ทว่า สำหรับพวกเราแล้ว การลอกแบบตามอย่างนั้นคงเป็นสิ่งไม่เหมาะสม แม้ว่าชาวตะวันตกอาจจะได้จากการเรียนรู้มากเกี่ยวกับศิลปะทางนี้ที่ป็นอยู่ในญี่ปุ่น ตัวอย่างเช่น สังเกตเห็นการอยู่ร่วมกันอย่างสนิหะหว่างฝั่งของสวนกับตัวที่อยู่อาศัย ซึ่งคนญี่ปุ่นผู้วางแผนฝั่งประสบความสำเร็จได้โดยใช้เวลาหลายวันพิจารณาพื้นที่นั้นในภาวภาพของอากาศต่าง ๆ และตลอดทุกชั่วโมงของแต่ละวัน เขาใช้การวางผังหรือโครงร่างเพียงเล็กน้อย แต่มีตะกร้าใส่หมุด ซึ่งบางครั้งในระหว่างเดินเขาตริงหมุดลงในดิน เขาจะปักเสาไม้ไผ่สูงไว้ตรงนั้นตรงนี้ ซึ่งโยงด้วยไม้ขวางทำแทนเป็นต้นไม้ที่เขาจะนำมาลง ดังนั้น เขาก็ได้การมองเห็นเป็นลำดับในพื้นที่การจัดวางของเขา โดยไม่หยุดเขากลับไปอีกด้านหนึ่งของพื้นที่เพื่อจะให้เห็นใจว่ายังรักษาทิศนั้ไว้ได้ หรือเปิดทางเดินที่ทอดแนวไกลนั้นให้มองเห็นได้ ผังถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนหลายครั้งด้วยมือ

ของเขา เมื่อคนนำหินทำถนนและดินมา รวมทั้งนำต้นไม้ที่รากพันกันยุ่ง เขาจะป้วนเปี้ยนอยู่แถวนั้นเพื่อดูให้แน่ใจว่าหินจะถูกจัดวางราวกับทำโดยนักธรณีวิทยา และที่ตรงไหนต้นไม้แต่ละต้นอยู่ในร่มเงาจะต้องเปลี่ยนให้แดดส่องถึงเมื่อท้องน้ำของลำธารถูกจัดวางแล้ว ส่วนมุมและส่วนเว้าโค้งจะต้องเป็นไปอย่างธรรมชาติ และหาดลำธารจะต้องอยู่ที่บริเวณเว้าเป็นอ่าว ซึ่งสายน้ำไหลลงหุบเขาอย่างรวดเร็วและทรายมากองไว้ หลายสิ่งอย่างเหลือเกินที่จะต้องทำเลียนแบบธรรมชาติ ถ้าคุณต้องการ และในแง่ นั้น มันเหมือนกับงานของจิตรกรภาพทิวทัศน์ที่เขาคิดส่วนประกอบต่าง ๆ ขึ้นเอง เมื่อทุกอย่างถูกทำขึ้นแล้วโดยพินิจพิเคราะห์ถึงธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ก็จะกลับไปเปิดห้องในบ้าน นั่งดื่มชาของคุณ มองออกมา ที่นั่นน้ำสองประกาย แต่อะไรที่ต่อไปไกลสุดบางทีคุณไม่รู้ ชวนให้คิดว่าลำน้ำไหลจากไหลผ่านไปในแดนดินอันสวยงาม แล้วลงสู่มหาสมุทรเบื้องไกลเป็นไมล์ หินกาวข้ามตรงที่แคบที่สุด นำไปสู่อีกฝั่งหนึ่งที่ลาดลง ซึ่งด้านหลังมีทางเดินเชื่อมต่อให้ป็นขั้นไปตรงบริเวณหนาแน่นของหมู่ไม้แล้วก็จะเห็นทัศนียภาพอีก ไกลออกไปคือเบื้องล่างของลำธาร ที่ซึ่งเว้าเป็นหาดเล็ก ๆ

ฉะนั้น การปฏิบัติลัทธิเซ็นประจักษ์ในเสน่ห์อันยาวนานเย้าของความไม่สมบูรณ์ ซึ่งแนะนำว่าคนดูทำความเข้าใจของตัวให้เสร็จ ทำตามจินตนาการของตนเองโดยไม่ต้องใช้วิธีลอกเลียน

เซ็น

เราได้เห็นศาสนาพุทธแพร่กระจายราวกับน้ำท่วมอย่างไม่อาจต้านทานได้ เอาสิ่งดีเข้าไปในแผ่นดินเพื่อให้ความสมบูรณ์แก่ดินแดน และแล้วเราก็เห็นความรุ่งเรืองทางศิลปะเกิดขึ้นได้อย่างไร มีห้องสมุดหลายแห่งที่ทั้งห้องสมุดเป็นแหล่งตำรา บทแปล และอรรถกถาเกี่ยวกับลัทธิต่าง ๆ ในพุทธศาสนา แต่คงจะเอามาพูดในที่นี้ไม่ได้ คงพอเท่าที่จะเน้นไว้ตรงนี้ว่า มันเป็นเรื่องซึ่งมีความดึงดูดมาก อ่อนโยนสร้างสรรค์มาก และมีความขัดแย้งทางศาสนาเล็กน้อยเสียจนกระทั่งหลักคำสอนของนิกายต่าง ๆ ที่กระจายออกไป สามารถเอา

ชนะจิตใจของปัญญาชนได้ แล้วก็ถึงประชาชนอย่างไม่รู้ตัว

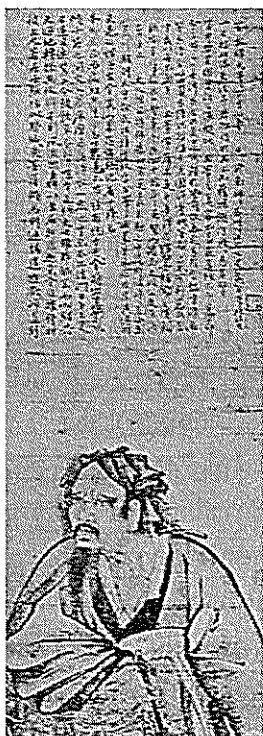
ปรากฏการณ์อันหนึ่งที่น่าสนใจที่สุด ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมใด ๆ ของญี่ปุ่น ก็คือการนำเอาลัทธิพุทธศาสนาที่เรียกว่า เซ็น มาจากจีนในศตวรรษที่ 13* และการที่ลัทธินี้เข้าควบคุมความคิดและการทำงานของคนอย่างไม่อาจประมาณได้ในระหว่างศตวรรษต่อ ๆ มา คนพูดถึงปรากฏการณ์นี้ตั้งปรากฏภาพเผยขึ้น เพราะว่าแม้ในศตวรรษที่ 8 ลัทธิคำสอนบางประการของพุทธศาสนาได้เกิดการแบ่งแยกขึ้นแล้วก็ตาม ก็ยังไม่มีบันทึกใดในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นก่อนศตวรรษที่ 13 เตรียมการให้เราได้สงสัยในข้อเท็จจริงว่าจะมีปรัชญาที่ละเอียดอ่อนสามารถยึดกุมความคิดของคนญี่ปุ่นได้จริง ๆ และยิ่งน้อยลงไปอีก คือแทบไม่มีพุทธศัสน์องค์ใดก่อนศตวรรษที่ 14 ในญี่ปุ่น ได้ทำนายว่าจิตใจและอารมณ์ของลัทธิเซ็นจะผ่านเข้ามา โดยในแง่มุมบางอย่างของมันยังสามารถเข้าถึงการยอมรับของคนใ้การศึกษาด้วย

แต่การสอนของลัทธิเซ็นลัทธิเดียวโดยเฉพาะ ปรากฏว่าในระหว่าง 600 ปี ได้ช่วยเสริมแต่งการวาดและศิลปะอื่นๆ ไปในทางที่แตกต่างจากเดิม เป็นอะไรที่ละเอียดมาก มากกว่าเป็นพุทธศิลป์ในรูปภาพรูปปั้น ซึ่งเป็นเพียงสิ่งวางไว้แสดง หรือเป็นสิ่งช่วยให้เกิดการบูชา หรือช่วยอุปถัมภ์ความมั่งคั่งแก่อารามเท่านั้น

เพื่อที่จะแสดงถึงบางอย่างเกี่ยวกับรูปแบบความหลากหลายของความคิดในลัทธิเซ็น ผมได้เลือกเอาเรื่องการวาดภาพ⁴ สวน และลัทธิที่พัฒนาการดื่มชาของสังคัม นี่เป็น 3 สิ่งในหลายร้อยอย่างของความละเอียดละไมที่พบในวัฒนธรรมของญี่ปุ่น ซึ่งทำให้มองเห็นส่วนผสมอย่างเดียวกันในดินที่เสริมสร้างรากของพุทธศาสนา ลัทธิเซ็นกระจายออกไปอย่างเป็นธรรมชาติยิ่ง ภาพวาด

*ดูการอธิบายเรื่องเซ็นใน George B. Sansom, *Japan, a Short Cultural History*, rev. ed. (New York: Appleton-Century-Crofts, 1943), p. 321. Warner อ้างถึงในหนังสือของเขาหน้า 42-43. หนังสือของ Sansom พิมพ์ครั้งแรกในปี 1931 และพิมพ์อีกหลายครั้งมาก ฉบับที่ผู้แปลมีในครอบครองพิมพ์ครั้งที่ 11 ในปี 1991 โดยสำนักพิมพ์ Charles E. Tuttle Company, Inc.

⁴Warner เขียนถึงศิลปะการวาดรูปของญี่ปุ่นแยกเป็นบทหนึ่งโดยเฉพาะ อยู่ในบทที่ 8 "The Transformation of Nature in Art"

รูปที่ 6 พระเซ็นอินเตีย: ยูอิมะ (นักบวชชาวอินเตียที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาลัทธิเซ็นวาดโดย Bunsei พระเซ็น ภาพหมึกบนกระดาษศตวรรษที่ 15 Count Miura Collection (ภาพจาก Warner, Langdon. *The Enduring Art of Japan*. Harvard University Press, 1952.)

รูปที่ 6 และ 7 ไม่เพียงแต่แสดงเรื่องของเซ็น โดยลักษณะในรูปได้บ่งบอกถึงหลักการของความสงบเสถียรและการให้คืน ซึ่งถูกย่อลัดลงโดยเร็ว ดูเป็นการไม่ตั้งใจ แต่นั่นเป็นการสอนของลัทธิเซ็น สอนแสดงถึงรสนิยมแห่งบรรพชิตและฆราวาสที่มีการศึกษา รวมทั้งความชอบมากกว่าสิ่งอื่นของพวกเขาในภาวะแวดล้อมที่ซึ่งมีการจัดแจงแต่งจำลองขึ้น จนถึงจุดหนึ่งการแต่งทำลอบหายไปเกือบทั้งหมดและปรากฏเป็นธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกัน พิธีชงชา ก็เป็นการขยายปรัชญาไปสู่แวดวงของการพบปะกันในสังคม

สิ่งดังกล่าวและอีกมากมายในพัฒนาการที่เหมือนกันนี้ได้รวมเข้ากับพุทธศาสนา ลัทธิเซ็นอย่างใกล้ชิดมากจนกลายเป็นสิ่งถูกกล่าวว่าคือผลของลัทธิเซ็น แต่การพูดอย่างทั่วไปง่าย ๆ เช่นนั้น ควรจะต้องมีการขยายความ ใน

ขณะที่สิ่งเหล่านั้น โดยไม่ต้องสงสัยเป็นหนี้ลัทธิเซ็นอย่างประมาณไม่ได้ในพัฒนาการช่วงหลังของมัน แต่เป็นไปได้มากกว่า สิ่งเหล่านั้นเกิดอยู่ในดินและเติบโตร่วมกันกับลัทธิเซ็นในภาวะสหชีวภาพ อย่างที่นักชีววิทยาเรียกมันเองมากกว่าที่สิ่งเหล่านั้นมีอยู่โดยเป็นกาฝากบนลัทธิเซ็น ผมอยากจะกล่าวว่าอากาศและดินในญี่ปุ่นนับจากศตวรรษที่ 14 ได้สร้างความเข้มข้นโดยเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นในลัทธิชา สอนสัญลักษณ์ และลัทธิเซ็น

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับเราในการวิเคราะห์ของเราด้วยศิลปะญี่ปุ่นและความกระจางที่มันเปิดให้เห็นลักษณะนิสัยของคน ก็คือการดูผลของพุทธศาสนา ลัทธิเซ็นต่อจิตใจของชาติ และค้นหาสิ่งนี้จากการสะท้อนในศิลปะของมัน เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ว่าลัทธิเซ็นมีความสำคัญนับตั้งแต่สมัยพวกนักรบในค่ายทหารแห่ง Kamakura ศตวรรษที่ 13 และ 14 ต่อด้วยพวกสืบทอดผู้ดีมีรสนิยม เหล่าโชกุนและจิตรกรในศตวรรษที่ 15 ลงมา โดยผ่านศิลปะทุกแบบ สงครามทุกสนาม และพฤติกรรมทุกอย่างของชีวิต

รูปที่ 7 คลื่นกระแทกหิน: แสดงการไหลหลากกับความคงที่ วาดโดย Sesshu (1420–1506) ภาพหมึกบนกระดาษ สำนักพุทธศาสนาเซ็น Nedzu Collection โตเกียว (ภาพจาก Warner, Langdon. *The Enduring Art of Japan*. Harvard University Press, 1952.)

ก็เพราะรสชาติและรสนิยของลัทธิขึ้นอยู่กับปากของคนญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเวลา 500 ปี ได้สร้างความเข้มแข็งให้กับศิลปะของสิ่งธรรมดาโดยไม่มีประกายหรือการตกแต่งอลังการ ทำให้อันงดงามต่อผู้อื่น และความซาบซึ้งใจง่ายต่อทุกสิ่งโดยการกล่าวแนะมากกว่าการกล่าวตรง ลักษณะนิสัยเช่นนี้เคลื่อนผ่านเครื่องทอแห่งญี่ปุ่นทำให้โครงสร้างทั้งหมดอ่อนสงบและกลมกลืน

ในกรณีปฏิบัติกราวตรูปของเขาโดยหมักกลบนกระตาด ชิลปินเซ็นคันพบว่า หลักการ มุงะ (ไม่ใช่ข้าพเจ้าเป็นผู้กระทำสิ่งนี้) เป็นการเปิดประตูสู่ธรรมล้ำคณอันจำเป็นให้ผ่านเข้าไปภายใน เมื่อตัวตนไม่ได้ยึดกุมการวาด ก็เกิดการต้องยึดกุมขึ้นเอง หลักการนี้อยู่ในหลักคำสอนของลัทธิเซ็น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการลงมือกระทำ มันสัมพันธ์กับลัทธิเต๋าที่ไม่เชื่อในการเข้าแทรกแซงของมนุษย์ ซึ่งจะทำให้ปิดช่องของทาง ในตะวันตกนามธรรมเช่นนี้ดูคล้ายกับว่ามันใช้ข้อพิพาทเด็ดขาดแบบตะวันออก แม้แต่ในเรื่องที่แสนจะเป็นทางโลก อย่างเช่นเทคนิควิธาวตรูปของจิตรกร ทั้งนี้ก็เพราะมันสร้างความรวดเร็วอันน่าชื่นชมมากในการควบคุมการวาด การจัดรายละเอียด และความสามารถในส่วนของคุณภาพที่สลัดมีลงวาดแต่ละครั้ง จากจุดเริ่มต้นจนถึงสุดท้าย ตอบสนองจุดประสงค์สิ่งเดียวในความคิดที่สำคัญ แบบแผนย่นย่อมากจนไม่มีสิ่งดบแต่งใด ๆ เหลืออยู่ หรือเห็นความลวงหลอกอย่างชัดเจน คนดูจะได้รับการส่งเสริมให้ยืนตัวอย่างไม่ต้องสงสัยในการฝึกใช้อ่านาจินตนาการของเขาเองโดยจับจ้องดูทุกสิ่ง

ดังนั้น เทคนิคที่ค่อย ๆ ปรากฏขึ้นก็เป็นขวเลข ซึ่งไม่ใช่เรื่องราว แต่คือลักษณะของการสลัดขนแปรง ซึ่งกลายมาเป็นพาหะของการแสดงออกทางความหมาย แน่นอน ตัวอย่างที่มีชีวิตชีวามากที่สุดของการผสมผสานระหว่างลักษณะท่าทีกับความหมายปรากฏอยู่ในการวาดของพวกเขาเช่นสมัยราชวงศ์ซุंग ในจีนกับพวกเขาเช่นญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 15 และ 16 แม้ไม่ใช่การให้ภาพจริงของตำราเซ็น แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลัทธิเซ็นได้ก็คือภาพวาดจำนวนมากมายที่วาดขึ้นในระหว่างศตวรรษที่ 15 และระหว่างครึ่งแรกของศตวรรษที่ 16 ในญี่ปุ่น รูปจำนวนมากพิมพ์โดยพระ แต่บางส่วนโดยพวกคนธรรมดาที่นับถือเซ็น และรับเอาศิลปะการย่นย่ออันรวดเร็ว ในขีดประมาณครึ่งโหล ความคิด

หนึ่งเกือบจะกล่าวออกมาไม่ได้จนต้องใช้แรงอย่างเต็มที่จนควรจะเป็นเพื่อให้เกิดความหมายแก่มัน แพบไม่มีอะไรเป็นตัวอย่างแสดงความหมายและลักษณะของเซ็นได้ดีกว่างานวาดของ Sesshu (1420-1506)⁵ ดังปรากฏในรูปภาพที่ 7

มีเอกสารมากมายเกี่ยวกับรูปแบบของลัทธิเซ็นญี่ปุ่น แต่สำหรับชาวต่างประเทศดูจะกันกล้ำเกินไปที่จะพยายามค้นหาข้อจำกัดความของมัน เพราะว่าครูลัทธิเซ็นทุกคนเรียกสาระของเซ็นว่าไม่สามารถสรุปคำจำกัดความได้ สิ่งทีใกล้เคียงจำกัดความก็คือ เมื่อใครพยายามบีบมันให้เข้าคำจำกัดความ เซ็นก็จะไม่อยู่ ณ ที่นั้นอีกต่อไป บางทีคำภาษาอังกฤษว่า Absolute อาจจะใช้ได้ดีกว่าอะไรทั้งหมด เพราะนั่นเป็นหัวใจของสรรพสิ่ง ความว่างเปล่าของดุมล้อที่ซึ่งพบว่าเป็นชุมพลึงของเกวียน เหมือนกับเหยือกเปล่าก็คือที่บรรจุแท้ ๆ สามารถรองรับน้ำได้ทุกชนิด แต่เหยือกเต็มถูกจำกัดโดยน้ำชนิดหนึ่งแล้ว ศักยภาพนิรันดร์ เป็นคำที่พยายามจำกัดความลัทธิเซ็นได้อันหนึ่ง

จากเริ่มต้น เซ็นให้แบบคิดต่าง ๆ สำหรับสร้างลัทธิและระเบียบพิธีอันไร้ชีวิต นั่นเป็นเพียงสัญลักษณ์ของปัญหาเท่านั้น “และเซ็นถูกค้นพบบนประสบการณ์แห่งความจริงที่รู้แจ้งเฉพาะคนซึ่งไม่ใช่รูปแบบศาสนาและปรัชญาส่วนใหญ่ แต่เป็นพรณนาความแห่งอารมณ์หรือปัญญามากกว่า...เซ็นผลึกใสอุปสรรคทั้งปวงออกไปข้าง ๆ และเคลื่อนตรงไปยังเป้าหมาย... หลักการ ทฤษฎี และระบบปรัชญาเพียงแต่รวมไปเป็นความคิดเกี่ยวกับ สัจธรรม ในทำนองเดียวกัน คำไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเท่านั้น... ในขณะที่ปัญญามีสองมีคุณค่าเป็นป้ายสัญญาณบอกทาง แต่มันก็ทำให้เข้าใจผิดได้ง่ายว่าเป็นจุด

⁵Sesshu Toyo (1420-1506) เป็นศิลปินภาพเขียนหมึกที่มีผลงานในระหว่างครึ่งหลังของศตวรรษที่ 15 สมัยหนุ่มเขามองว่าเป็นพระและเรียนการวาดรูปจากพระศิลปินในวัดเมืองเกียวโต ในปี 1467 เขาติดตามกลุ่มพ่อค้าเดินทางไปเมืองจีน เป็นโอกาสทำให้ได้เรียนรู้ศิลปะภาพเขียนของจีน ได้วาดรูปหัวที่ศรัณูบ้านในจีน ที่กรุงปักกิ่งเขามีสวนวาดรูปบนกำแพงในอาคารของกรมราชพิธีการด้วย รูปหมู่บ้านในจีน บางส่วนยังอยู่จนถึงปัจจุบันโดยการคัดลอก เขากลับญี่ปุ่นในปี 1469 และเปิดห้องเขียนภาพของเขาเองในปี 1476 ชื่อเสียงของ Sesshu เลื่องลือในฐานะศิลปินภาพหัวที่ศรัณู มีพลังในการใช้พู่กันและกำหนดโครงสร้างส่วนประกอบ เขามีสานุศิษย์มากมาย และศิลปินสำนัก Unkoku ถือว่ามีรูปแบบสืบต่อจากเขา - ผู้แปล

หมาย”**

พระเซ็นที่ดูไม่สมบูรณ์องค์หนึ่งทำให้ลูกศิษย์ของท่านหวาดกลัวโดยถ่มน้ำลายรดพระพุทธรูปไม่เพื่อปลุกให้ลุกขึ้น ลูกศิษย์วัดตกใจและถามท่านว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น คำตอบก็คือ “เพื่อหาชะริ” (ซึ่งเป็นไข่มุกที่เหลือหลังจากปลงพระพุทธรูธรึระ) เด็กวัดแย้งว่า “แต่นั่นมันเป็นการดูหมิ่นสิ่งเคารพสักการะนะขอรับ นอกจากนี้ ท่านจะหาชะริ ที่นั่นไม่ได้หรอกขอรับ” ตอนที่พระอาจารย์กำลังฝ่าฝืนท่านตอบว่า “ไม่มีชะริ ไม่มีการดูหมิ่นสิ่งเคารพสักการะ”

เซ็น “ไม่มีหลักคำสอน ไม่มีการศึกษาคัมภีร์ ไม่มีแผนวางอย่างเป็นทางการสำหรับพัฒนาจิตใจ... บันทึกเกือบทั้งหมดเกี่ยวกับการสอนของเซ็นล้วนเป็นบทสนทนา (มอนโด) ระหว่างพระอาจารย์กับลูกศิษย์ ซึ่งไม่ค่อยให้ความสนใจกับมาตรฐานของตรรกะหรือการฟังดูมีเหตุผล จนปรากฏในตอนแรกเหมือนไร้สาระ แต่เซ็นไม่ได้พยายามจะให้เข้าใจอะไร นั่นคือ สามารถเข้าใจด้วยปัญญา วิธีการสอนของเซ็นก็คือทำให้กังวล ตื่นเต้น เป็นปริศนา และจนปัญญา จนกระทั่งได้เข้าใจว่า การมีความรู้ก็คือการคิดที่เกี่ยวกับ เท่านั้น มันจะกระตุ้น รบกวน และทำให้เหน็ดเหนื่อยอารมณ์ จนกระทั่งได้รู้ว่าการเป็นเพียงความรู้สึกเกี่ยวกับ และแล้วมันก็หลอกหลอ เมื่อลูกศิษย์ถูกทำให้อับจนอารมณ์และปัญญาแล้ว พระอาจารย์จึงปิดช่องว่างระหว่างการสัมผัสด้วยความคิดมือสองกับความเป็นจริงและประสบการณ์มือหนึ่ง” เกี่ยวกับสิ่งนั้น

ชะโทะริ (enlightenment) คือการรู้จักโลกอย่างที่มีมันเป็นจริง ๆ ไม่ใช่อะไรที่ส่งลงมาจากฟ้าซึ่งเปลี่ยนแปลงโลกได้ เหมือนอย่างพวกคริสเตียนเชื่อสัญญาว่ามีสิ่งนั้น “ในลัทธิเซ็นไม่มีทวิลักษณ์ สวรรค์และโลก ธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ คนและพระเจ้า วัตถุและจิตใจ ศีลธรรมและความเลวร้าย” แม้คำว่าการรู้แจ้งถึงปัญญาย่อยครั้งจะถูกใช้เพื่อแสดงจุดประสงค์ของการฝึกฝนแบบเซ็น ก็อาจจะชักนำให้คิดผิดไปได้ว่ามีเรื่องของสิ่งตรงกันข้าม เช่น ความสว่างและความมืด นี่คือนี่สิ่งตรงข้ามกับแนวคิดที่แท้จริงของคำสอนแห่งความเป็นเอกภาพของจักรวาล และในหลายกรณีเป็นสาเหตุของความล้มเหลว

**การอ้างอิงในอัญประกาศที่นี่และรวมทั้งในที่อื่น ๆ ต่อไปข้างหน้ามาจากหนังสือ *The Spirit of Zen* เขียนโดย A.W. Watts (London: John Murray, 1936)

ที่จะเข้าใจสัจธรรมอย่างแท้จริง ในทำนองเดียวกัน สัจธรรมและความเหลวไหลอาจจะไม่ใช่สิ่งตรงข้ามก็ได้ สัจธรรมไม่สามารถแบ่งแยกได้ โอบรวมสิ่งที่ดูเหมือนตรงข้ามกันด้วย Dr. Suzuki ได้ตั้งไว้ในหนังสือเรื่อง *Zen Doctrine of No Mind* ว่า ถ้าใครไม่เข้าใจเหตุผลใน “การคัดค้าน–การรับรอง” แล้ว ก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะมาพูดถึงเรื่องเช่นนี้แต่คำเดียว

ดังนั้น เอกลักษณะสมบัติของทุกอย่าง – โลภะ โสภะ และจิตใจ – จึงถูกแสดงโดยไม้กวาด เจ้าอาวาส และพระพุทธเจ้า ดังนี้

ไม้กวาดกล่าวแก่พระพุทธเจ้า
เราเหล่าอรหันต์จะนอนไม่ได้

พระพุทธเจ้ากล่าวแก่ไม้กวาด
เราชาวบ้านตัวเล็ก ๆ ต้องกวาด

เจ้าอาวาสชราห่มไหมยกทอง
แย้มยิ้มเมื่อทรุดเขาลงกวาด

พระพุทธเจ้าอยู่ในตู้
ขณะที่เจ้าอาวาสกวาดห้อง

การที่จะได้ความรู้โดยนั่งทำสมาธิอย่างสงบไม่มีประโยชน์อะไร จงเข้าไปรวมกับโลกเพื่อที่จะได้ความเชื่อมั่นว่าคุณไม่ได้เข้าใจผิดคิดว่าสัญลักษณ์เป็นความจริงอีกต่อไป หรือสับสนคิดว่ามือที่ชี้พระจันทร์คือพระจันทร์เอง

โดยสาระแล้ว ศูนย์กลางความคิดของเซ็นมีรากฐานบนการค้นหาคำความจริง เหมือนกับศาสนาและปรัชญาอื่น ๆ ผู้เชี่ยวชาญเซ็นได้ค้นพบเช่นเดียวกับพวกแต่ก่อน ๆ ว่า การเข้าสู่ขบวนการหาเหตุผล (ratiocination) ของการนี้ทำให้นักคิดพัวพันติดกับข้อสรุปทางปัญญาและข้อเท็จจริง ซึ่งไม่ว่าจะถูกตัดขนาดไหนก็ตาม อาจจะมีปรมัตถ์สัจธรรมอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้น จึง

วารสารอักษรศาสตร์

หลีกเลี่ยงการหาคำจำกัดความ และแม้แต่หลักการ ยกเว้นเมื่อยอมรับว่าเป็นเพียงหลักไม่ลบลอกทางไปสู่การรู้แจ้งถึงปัญญา อันเป็นประโยชน์สำหรับนักเดินทางเท่านั้น ซึ่งตั้งหน้าตั้งตาตรงไปยังเป้าหมาย แล้วก็ทิ้งมันไว้ข้างหลัง เขาสร้างแพเมื่อไปถึงแม่น้ำ แล้วก็ทิ้งมันเหมือนเป็นสิ่งที่คิดขวางเมื่อเขาขึ้นถนนบนฝั่งไกลได้ สำหรับเป้าหมายโดยตัวเองแล้ว จะเรียกมันเป็นการรู้แจ้งถึงปัญญาการประจักษ์โดยสมบูรณ์ ในเอกภาพของทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เนื้เป็นที่รู้ว่าคือประกายทึบ ความคิดทุกอย่างและทุกสิ่งตกอยู่ในที่ ๆ กำหนด เมื่อดูจากตอนจบของการเดินทาง แต่สุดถนนโดยตัวของมัน ไม่มีสิ่งใดเลย ไม่มีความคิดใด ๆ เพราะจริง ๆ แล้วมันเป็นศัkyภาพแท้ ๆ จุดกลางที่ว่างเปล่าของลัทธิซึ่งพบว่ามืพลังทั้งหมด นี้ชี้ว่าไม่มีการคัดค้านลัทธิธรรม (ความถูกต้อง) ของสิ่งโลกียะ หรือสิ่งที่แยกออกมาจากมัน เพียงแต่ "สิ่งนั้น ๆ" ในที่สุดก็รวมเข้าไปในความเหนือลัทธิธรรม (transcendant Truth) การรับรองมากเสียกว่าการคัดค้านปรากฏออกมาพร้อมกับความคิดว่า แม้แต่ทวิลักษณ์ พหุลักษณ์ ก็ไม่อาจเทียบได้กับเอกลักษณ์สมบูรณ์ได้เลย

การฝึกฝนของพระเซ็นไปสู่การรู้แจ้งถึงปัญญารวมทั้งการฝึกหัดทางปัญญาก็เป็นเพียงเพราะจะต้องเข้าใจขบวนการทางปัญญา แม้ว่าในที่สุดมันจะต้องถูกโยนลงทะเล จากนั้นประกายภายใน ชะโหะริ ก็เข้ามาแทนที่ทุกอย่าง การฝึกฝนนี้ทำให้เกิดเป็นองค์วรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราวของอาการที่เกิดประกายสว่างในตัวผู้เชื้วยชาญเซ็นและเจ้าคณะสงฆ์ในอดีต นิทานเหล่านี้ค่อนข้างเล่าด้วยความหวังอย่างแรงว่าเมื่อคนอ่านหรือได้ฟังอาจจะเห็นแสงสว่าง แต่ว่าแต่ละคนบรรลุถึงจุดหมายในทางที่แตกต่างกันจากคนอื่น การเข้าถึงปัญญาจะเกิดขึ้นที่ทันใด อธิบายไม่ได้ และสื่อสารไม่ได้ ดังนั้น ผู้แสวงหาถูกชักนำโดยลัทธิเชิงในลัทธิธรรมที่มีเอกภาพของทุกสิ่ง และเข้าใจข้อเท็จจริงนี้จากแสงสว่างภายใน ไม่มีแหล่งที่มาจากภายนอก โดยปกติภาวะความปรารถนาเป็นผลของการเชื่อมต่อ หรือการกระแทกอย่างฉับพลัน ซึ่งทำให้แก้วเจียรในเกาะกันทันที เข้าเป็นรูปร่างเหมาะสมของมัน ในขณะที่ช่วงที่ก่อนหน้านี้ ทุกอย่างดูเป็นเพียงน้ำเท่านั้น

แม้แต่ที่ล้าคัฏกว่าบทธวดและนิทานของอดีตพระผู้บรรลุลัทธิธรรม เป็น

คำถามที่ไม่อาจตอบได้โดยชัดแจ้งหรือเป็นคำถามที่หลอกให้ดูเป็นธรรมดา (โกอัน) ก็ให้ผู้ค้นหาคิดหนัก ดังตัวอย่าง มือข้างหนึ่งของฉันร้องอะไร? หรือ ทำไมหิน สันกำแพงของห้องจึงถูกวางเรียงก่อน? เมื่อคำถามเช่นนี้มีความอ่อนไหวต่อการ ตอบคำถามที่ถูกต้องด้วยเหตุผล ยิ่งกว่าเป็นไปได้ที่พระอาจารย์จะแสดงให้เห็น ว่าคำตอบนั้นผิด ในอีกด้านหนึ่ง ถ้าผู้ค้นหาอาศัยการแก้ปัญหาที่มีหลักปรัชญา อันละเอียดอ่อน พระอาจารย์ก็จะดีคำตอบนั้น แล้วยืนยันในคำตอบที่ธรรมดา อันใช้การได้

เอกภาพของสังขธรรมมักจะถูกชี้โดยคำตอบซึ่งดูเหมือนจะไม่ลงรอยกับ คำถามที่ตั้งขึ้น.

คำถาม: ทำไมพระโพธิธรรม (สังฆราชองค์แรก) ออกจากอินเดียไปจีน?

คำตอบ: ท่านไม่เคยไป

หรือ

คำถาม: ช่วยบอกข้าพเจ้าเกี่ยวกับอุตมสังขธรรมด้วยเถิด

คำตอบ: ม้าไม่ร้องทวนลม และวัวทำจากดินเดินอยู่บนคลื่น

คำตอบอันสุดท้ายอาจแปลได้ว่า ม้าไม่ไม่สามารถร้องได้ และถ้ามันร้อง ได้ ร้องทวนลมเสียงก็จะกลับมา และเช่นกัน วัวดินไม่ใช่เป็นวัวเลย และดินที่ ปั่นมันขึ้นมาจะละลายในคลื่นแล้วคืนสู่ที่เดิมของมัน แน่นอน นี่อาจจะเป็นการ เปรียบเทียบกับอุตมสังขธรรม แต่มันใช้สิ่งอื่นมาตีความมากกว่า

เมื่อพระอาจารย์เห็นว่าลูกศิษย์กำลังอยู่ในจังหวะของ “การตกผลึก” และต้องการเพียงการกระแทกฉับพลันเพื่อจะได้รู้ผลสรุปของสังขธรรม ท่านก็ อาจจะทิ้งงูของเขหรือเตะเขาออกไปจากห้องผู้เจ็บนี้แล้วเมื่อถูกตำจะรู้ว่า เขาคัดค้านความเจ็บไม่ได้ และเมื่อเขาไม่ต้องให้สิ่งใดมาชักพาถึงสังขธรรมใน ความเจ็บ (ความเป็นสิ่งที่ถูก) อีกแล้ว เขาต้องยอมรับสังขธรรมทุกระดับความ เกี่ยวเนื่อง สังขธรรมในนัยความถูกต้องของข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้เท่านั้นคือเรื่อง

วารสารอักษรศาสตร์

หนึ่ง และนามสัจธรรม (abstract truth) เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่การพูดรวมเป็นสอง และการใช้คำในกรอบการอ้างอิงที่แตกต่างกัน ไม่ใช่สิ่งที่จำกัดในลัทธิเซ็น และก็ไม่ใช่เป็นตรรกะที่ไร้ระบบเสมอไป บางครั้งก็มีการใช้มันเพื่อแสดงถึงความผิดพลาดของทั้งตรรกะและอตรรกะ รวมทั้งสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของทั้งสองอย่างด้วย

ดังนั้น สรุปก็คือว่า พระเซ็นต้องอยู่กับการไตร่ตรองตัดสินปัญหาที่หาทางเลือกตอบได้ลำบาก (dilemmas) เช่นนั้น นับเป็นปี ๆ ในวัด ทำงานในส่วนและในครัว รวมทั้งปฏิบัติงานเล็กน้อยที่จะต้องผลัดเปลี่ยนเวรกันทำโดยควบคุมระเบียบของตนเองอย่างเคร่งครัดที่สุด แล้วก็สามารถบรรลุถึงภาวะทางความคิด ซึ่งจะไม่มีความขัดแย้ง หรือ ทวิลักษณ์ หรือ พหุลักษณ์ อย่างไรก็ดี ผลดังกล่าวมีความแตกต่างจากทฤษฎีที่คล้ายกันของชาวตะวันตก ซึ่งไม่ยอมหรือตัดทิ้งตรรกะในการคัดค้านความจริงในโลกที่เห็นอยู่ เนื่องจากพวกเขาคะวันออกไกลไม่เคยมีความเกี่ยวข้องกับตรรกะแบบเก่าของเรา หรือแบบใหม่ ซึ่งมีการทำให้รูปแบบที่คับแคบลดน้อยลงโดย Whitehead และ Bertrand Russell พวกเขาเซ็นจึงมีอิสระที่จะสร้างจักรวาล ซึ่งไม่ยอมรับทั้งการให้เหตุผลโดยอาศัยหลักการสังเกต หรืออุดมการณ์ที่ส่วนใหญ่ศาสนาชื่นชอบ พวกเขารับรองยืนยันในความจริงของข้อเท็จจริงในสิ่งที่รู้สึกได้ แต่นี่ก็เป็นระดับหนึ่งในสัจธรรมหลายอย่างที่เขาปฏิบัติเข้าถึง ซึ่งพวกเขาปฏิบัติว่าข้อเท็จจริงเป็นจริงและใช้ได้ในเรื่องโลกียวิสัย ก็เพียงผ่านมันเลยไปโดยไม่มีการคัดค้าน ปฏิเสธความมีอยู่ของมัน

พวกเขายังไม่เก่ง ต้องมาพบกับความลำบากในการตอบปัญหาและปริศนาอันยุ่งยาก ซึ่งไม่อาจรับหรือปฏิเสธ จะถูกพาในที่สุดให้ทั้งการใช้เหตุผลทั้งสิ้น แล้วอาศัยการเข้าถึงญาณ และเมื่อประกายแห่งความสว่างไสวมาถึงทุกอย่างดูชัดกัน ซึ่งเขาต้องพยายามอมชอม และสำหรับเขาในที่สุดมันก็เกิดความคงที่ตรงกันได้ นั้นมักเป็นและในทุกแห่งคือประสบการณ์ลึกลับ และเป็นสิ่งดีสำหรับนักปรัชญาจะยอมรับมันตั้งแต่ต้น ดังที่ Russell กล่าวใน *Our Knowledge of the External World* ว่า "ตราบเท่าที่เขาเล่าถึงการประจักษ์เห็นอย่างเป็นตัวเป็นตนเท่านั้น ก็ไม่อาจที่จะปฏิเสธความลึกลับได้ แต่เมื่อเขา

ปฏิเสธสิ่งที่เป็นความรู้สึกว่าเป็นจริง เขาก็อาจต้องตั้งคำถามว่า 'ความจริง' ที่เขาหมายถึงนั้นคืออะไร"

มีนิทานเล่ากันบ่อยเกี่ยวกับการสอนบทเรียนเรื่องที่ปรากฏทั่วไปว่าควรปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ โดยให้อยู่ในระเบียบของเหตุผล สิ่งที่มาออกก็ต้องจัดไว้ในตอนต้น ซึ่งถูกใจพวกทหารที่ยึดแนวปฏิบัติในสมัย Kamakura เณรขอให้พระเซ็นเจ้าอาวาส Chao-Chou สอนเรื่องอสงไขย เจ้าอาวาสถามว่า "เธอกินข้าวเช้าของเธอหรือยัง?" เณรตอบว่า "กินแล้วขอรับ" เจ้าอาวาสกล่าวว่า "งั้นก็ไปล้างขาของเธอเสียซี"

"หลักการของเซ็นเป็นสิ่งหนึ่งของกิจกรรมและระเบียบวินัย ลัทธิของมันคือโมฆะของลัทธิเอง เป้าหมายของมันคือแสงอันเกิดจากประสบการณ์โดยตรง คัมภีร์ของเซ็นเขียนด้วยตัวอักษรแห่งสวรรค์ คน สัตว์ ปิศาจ โบราณเป็นร้อย ๆ และต้นไม้เป็นพัน ๆ แต่ศิลปินเซ็นไม่ได้วาดรูปจากธรรมชาติมากไปกว่ากวีเขียนบทกวีจากธรรมชาติ เขาได้รับการฝึกหัดตามข้อตกลงเกี่ยวกับสโลล์ซึ่งมีรายละเอียดและชัดเจนจนกระทั่งดูเหมือนไม่มีช่องว่างเหลือสำหรับการร่วมมือของบุคคลิกภาพ แม้กระนั้นก็ดี ความฉับพลัน หรือ ความทันที เป็นสิ่งที่บรรลุโดยสมบูรณ์ในลัทธิเซ็นมากกว่าในลัทธิอื่น ๆ ...ไม่มีศิลปะชนิดไหนศึกษามากในวิธีการ หรือใช้แรงงานน้อยในผลที่ออกมา"

ทว่า อย่างไรก็ตาม เซ็นเป็นเพียงวิธีการที่จะสร้างความสมบูรณ์ให้กับประสบการณ์ และมันก็เป็นวิธีการที่จะสร้างความสมบูรณ์ให้กับลักษณะนิสัยของบุคคลด้วย มันแสดงถึงทุกสิ่งและอะไรที่มากกว่าสิ่งที่อยู่ในความหมายของคำว่าวัฒนธรรม เป็นหลักการที่แข็งแกร่ง แม้ไปทั่วทุกแห่งมุมในชีวิตมนุษย์แล้วก็กลายเป็นวีรคติของนักรบ เป็นความมั่งคั่งของผู้มีความรัก เป็นวิสัยของผู้มีเชิงช่าง